

V.

EGYENRANGÚ OKTATÁSI FELTÉTELEK

Iskolarendszerünk alapelvei és az új népiskola szervezeti kialakulása

Szocialista forradalmunk már a népfelszabadító háború alatt új tartalmat adott iskolapolitikánknak. Az iskola feladatává tette, hogy megalapozza és fejlessze az ifjúság tudományos világnézetét, nevelje az új jugoszláv hazaszeretetet népeink testvériségének és egységének, az őszinte nemzetköziségnek a szellemében. Ezekből a követelményekből erednek iskolarendszerünk alapelvei: az oktatás és nevelés demokratikussága, az anyanyelvű oktatás szabadságának biztosítása, a világi iskola megvalósítása és az oktatás és nevelés ingyenessége.

A demokratikus oktatás és nevelés a társadalom minden tagjának lehetővé teszi a tudás legmagasabb fokának elsajátítását, ha szellemi adottságai megengedik.

Az anyanyelvű oktatás szabadságát az AVNOJ II. ülészakának határozatai a nemzeti kisebbségeknek összes jogaikkal egyetemben biztosították. Ifjúságuk oktatásában és nevelésében a háború alatt is szabadon alkalmazhatták anyanyelvüket, a felszabadulás után pedig tovább szervezhatték az elemi, közép- és felső fokú anyanyelvű oktatást.

Ezen a téren kiváló eredményeket értünk el. Szocialista társadalmunk nemzetiségi politikájának egyik legnagyobb vívmánya a nemzetiségek nyelvének egyenrangúsítása a nemze-

tek nyelvével. Ezt az 1974. február 21-én meghozott új alkotmány 171. szakasza mondta ki: „A nemzetiségek tagjainak, alkotmánnyal és törvénnyel összhangban joguk van ahhoz, hogy jogaik érvényesítése és kötelességeik teljesítése során, valamint az állami szervek és a közmegebízást végző szervezetek előtti eljárásban anyanyelvüket és írásukat használják.

Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi tagjainak a törvénnyel összhangban minden köztársaság, illetőleg autonóm tartomány területén joguk van az anyanyelvű oktatáshoz.”

Vajdaság SZAT alkotmányának 189. szakasza szabja meg a polgárok közoktatásra vonatkozó jogát:

„A nemzetek és nemzetiségek iskoláskor előtti és általános iskolai oktatását a nemzetek és nemzetiségek nyelvén kell biztosítani.

A középfokú, fő- és felsőiskolai oktatást és nevelést a nemzetek és nemzetiségek nyelvén a törvénnyel összhangban kell biztosítani.

Azokon a területeken, amelyeken több nemzet és nemzetiség él, kétnyelvű oktatású iskolák és tagozatok létesíthetők.

Az oktatás és nevelés a törvényben megállapított egységes iskolarendszer keretében és feltételei szerint történik.”

A szocialista forradalom elválasztotta az egyházat az államtól, az iskolát az egyháztól, így az oktatás és nevelés a tanulók tudományos világnézetének kialakításában felszabadult a hit visszahúzó erőitől.

Az új iskolarendszer alapelveinek lefektetésével megváltozott az iskolák feladata, az oktatás és nevelés tartalma.

Ezek az alapelvek váltak irányadóvá az oktatás és nevelés megszervezésében és előfeltételeinek biztosításában.

Szocialista társadalmunknak a négyéves nappala nem volt elegendő. A Szövetségi Képviselőház 1946 januárjában meg-

szavazta a hétéves iskoláztatásra vonatkozó törvényt. Az 1946/47-es tanév már a hétéves iskola jegyében nyílt meg.

A hétéves iskola kerek egészet képez. A tanulók 7 éves koruktól 14 éves korukig egységes irányítással sajátítják itt el a továbbfejlődésükhöz szükséges alapismereteket az előírt tanterv alapján.

A hétéves kötelező iskoláztatás gyakorlatilag megvalósult, csak nem az egységes hétéves iskola formájában, hanem különféle változatokban, mint pl. az elemi iskola négy alsó osztálya és a hároméves algimnázium, vagy a négy alsó osztály és az elemi iskola V., VI. és VII. osztálya, vagy éppen a négy osztály és valamelyik háromosztályos alsó fokú szakiskola.

A JKP KB 1949. december 30-án megtartott plenáris ülése, elemezve az iskolák helyzetét és problémáit, megállapította, hogy számuk és a tanulók száma országos viszonylatban nagyon megnövekedett, az újonnan létesítettek között pedig majdnem minden típusú iskola megvan, amilyenekkel a fejlett országok is rendelkeznek. Eddigi munkájukat és eredményeiket pozitívan értékelte, de határozataiban kimondta, hogy társadalmi életünk gyors fejlődése szükségessé teszi továbbfejlesztésüket. A kötelező hétéves iskoláztatás valóra váltásával a társadalom a legjobb úton halad az egységes iskolarendszer kiépítése felé. Az egységes iskola alapja pedig a jól felépített népiskola, amelyre a közép- és felső fokú oktatási intézmények épülnek. Ennek elérése céljából a kötelező hétéves oktatásról fokozatosan át kell térni a kötelező nyolcéves oktatásra.

Az ülés határozataiban kijelölt feladatok új távlatokat nyitottak az iskolarendszer továbbfejlődése előtt. Megkezdődtek az előkészületek a kötelező nyolcosztályos iskoláztatás bevezetésére, az alsó fokú szakiskolák átszervezésére, hogy a határozatok értelmében valamennyi alsó fokú iskolából folytathat-

tó legyen a tanulás egészen az egyetemig. 1950-ben meghozták a kötelező nyolcosztályos iskoláztatásra vonatkozó törvényt, amelynek értelmében a kötelező nyolcosztályos iskoláztatást a nyolcosztályos, hatosztályos és négyosztályos elemi iskolában és az algimnázium négy osztályában kell valóra váltani úgy, hogy ezek az iskolák idővel egységes nyolcosztályos iskolává fejlődjenek.

Tartományunk elemi (általános) iskolái

Tartományunk 1944 őszén szabadult fel. Néphatóságaink a katonai közigazgatás irányításával kezdték meg munkájukat. Sokrétű feladataik között jelentős helyet foglalt el az oktatásügy rendezése. Bácska, Bánát és Baranya Katonai Közigazgatási Hatósága 1944. november 11-én kiadott rendeletével indította el az iskolai oktatást soknemzetiségű tartományunk területén az említett alapelvek szellemében, vagyis hogy a nemzetek és nemzetiségek szervezzék iskoláikat anyanyelvükön. Ezt erősítette meg valamivel később Vajdaság Népfelszabadító Bizottsága 1945. március 21-én kiadott határozatának 5. szakasza: „A kisebbségi tannyelvű iskolák összes osztályaiban a tanítás anyanyelven folyik.”

Először rendezni kellett az örökségbe kapott különböző típusú iskolák ügyét. A katonai közigazgatás 1944. december 16-án kiadott rendeletével megszüntette a polgári iskolákat, és helyükbe bevezette az elemi iskolák alsó négy osztályára épülő algimnáziumokat.

Azokban a helységekből, ahol az iskolaépületek nem voltak valamilyen más célra lefoglalva, tanítottak már az 1944/45-ös

tanévben, míg az 1945/46-os tanévben az elemi oktatás tartományszerte megindult. Ekkor már a polgári közigazgatás irányította a tanügyet. A tartományi végrehajtó bizottság rendelete értelmében az 1945/46-os tanév megkezdésének előkészítésére az iskolakötelesek beíratását 1945 júliusában kellett elvégezni, hogy a tantestületek a beiratkozott tanulók létszáma alapján terjeszthessék elő a megnyitandó tagozatok számát. A benyújtott kimutatások szolgáltak alapul a tanítók szükséges számának megállapítására. A városokban és falvakban ugyanis alig volt tanító. Csantavéren, ahol mindig nagyszámú volt a tantestület, a beiratkozott 1053 tanulóval 8 tanító kezdte meg az 1945/46-os tanévet.

A tanítás megszervezését átmenetileg helyettesítéssel oldották meg. Év közben növekedett valamelyest a tanítók száma a tartományban, mert a rövidített tanítói tanfolyamok hallgatóit, a leszerelt tanítókat és a beindított tanítóképzők utolsó évét rövidített szorgalmi idővel befejezett tanulóit állásba helyezték.

Sokáig kísérte a pedagógushiány tartományunk tanügyét. Főleg az 1946/47-es tanévben megnyílt kötelező hétéves iskola felső tagozatában vált érezhetővé a szakosított pedagógusok hiánya. A kérdés teljes megoldása közel húsz évet váratott magára. Csak a hatvanas évek derekán érték el iskoláink, hogy a felső tagozat tantárgyaira legalább egy-egy szakosított pedagógus jusson.

A hétéves iskoláztatást Vajdaságban is, ahol megszervezésére a feltételek kedvezőbbek voltak az ország sok részénél, különféle módon igyekeztek megszervezni. Az egykori polgári iskolák megszüntetésével egymás után nyíltak meg az al gimnáziumok, s mire a vajdasági végrehajtó főbizottság oktatásügyi tanácsának javaslatára 1949-ben meghozta az egységes hétéves iskolák megszervezésére vonatkozó rendeletét, szá-

muk elérte a 153-at. Voltak községek, ahol a régi hatosztályos népiskolát fejlesztették fel hétosztályosra.

Vajdaság végrehajtó főbizottsága három egységes hétéves iskola megnyitását rendelte el, kettőt Újvidéken – egyik szerbhorvát, a másik magyar tannyelvű – és Irigen (Ürög) szerbhorvát tannyelvvel.

A hétéves iskolát szervezeti felépítésére való tekintet nélkül 1946 és 1948 között egy iskolaként egy igazgató vezette.

A Szerb Népköztársaság Közoktatásügyi Minisztériuma 1948-ban a kötelező al gimnáziumot mint külön iskolát elválasztotta az elemi iskola négy alsó osztályától, és megszüntette az egységes igazgatást. Vajdaság szintén ezt tette. Az amúgy is laza szerkezetű hétéves iskola a kettéválasztással elvesztette egységességét, és képtelen volt teljesíteni alapvető feladatát, hogy tanulói nagyobb része a gyorsan fejlődő gazdasági élet különféle ágazataiban helyezkedjen el, vagy a megfelelő szakiskolában szerzett tudással kapcsolódjon be a termelésbe.

Minden fogyatékosága ellenére a hétéves iskoláztatás hasznos részét képezte a tökéletesebb és fejlettebb iskolarendszernek. Ebben az iskoláztatási formában jutottak hazánkban először kifejezésre szocialista társadalmunk iskolarendszerének a háború alatt lefektetett alapelvei. Forradalmilag változott meg az oktatás és nevelés célja, új szellem vonult be az iskolákba, vagyis a hétéves iskola alapozta meg az új iskolát, melyet társadalmi fejlődésünk igényeihez mérten tovább kellett fejleszteni.

Az 1950. év alapvető változást hozott egész életünkben. A munkástanácsok bevezetésével megalapoztuk az öngazgatást, amely felszámolva a hatalom centralisztikus gyakorlását, kiterjedt életünk minden területére.

Még ebben az évben meghozták a kötelező nyolcosztályos iskoláztatásra vonatkozó törvényt, amely az iskolát társadalmi

intézménynek minősítette. A törvény értelmében a kötelező nyolcosztályos iskoláztatást a nyolcosztályos, hatosztályos és négyosztályos elemi iskolában, továbbá a négyosztályos al-gimnáziumban kell valóra váltani úgy, hogy ezek az iskolák idővel egységes nyolcosztályos iskolává fejlődjenek.

A törvény kimondta a nyolcosztályos oktatás bevezetését, az egységes nyolcosztályos iskola megvalósulása mégis sokat váratott magára. Előbb el kellett hárítani mindazon nehézségeket, melyek akadályozták teljes kibontakozását. A legnagyobb nehézséget az V–VIII. osztályban a szükséges szakkáderek, a megfelelő iskolaépületek, valamint a korszerű felszerelés jelentette. Átmeneti megoldás volt a hatosztályos iskolák megszervezése megfelelő tantervekkel olyan módon, hogy a hatodik osztály befejezése után a tanulók különbözeti vizsgálással folytatták tanulmányaikat a nyolcosztályos iskolában. Ez a gyakorlat Horvátországban terjedt el legjobban, ahol az 1956/7-es tanévben 2458 hatosztályos iskola működött. Szerbiában a hatosztályos iskolák kevésbé terjedtek el. A két tartománnyal együtt 335 ilyen iskola működött. Vajdaságban a hatosztályos iskolák főleg a fejlett tanyavilágban működtek, pl. Szabadkán 1958/9-ben 14-et tartanak nyilván, 1962/63-ban már csak kettőt. Ezenkívül található még azokon a kisebb településeken, ahol nem lehetett megszervezni a nyolcosztályos oktatást.

Rendezte a törvény az iskola irányítását, kibővítette az igazgató, az osztálytanácsok és a tantestület hatáskörét, a népbizottság mellett működő oktatás- és művelődésügyi tanácsot tette meg az iskola első fokú társadalmi igazgatási szervévé. Az iskola irányításával a tantestületet, illetve az általa kijelölt és a népbizottság oktatás- és művelődésügyi tanácsa jóváhagyásával kinevezett igazgatót bízta meg. Megemlíti ugyan a törvény az iskolabizottságot is, de még csak mint segéd- és tanácsadó szervet.

A kötelező nyolcosztályos oktatás bevezetését a törvény az 1951–52-es tanévben irányozta elő. Az egységes nyolcosztályos iskola létrehozásának érdekében a kettéosztott kötelező iskolát újból közös igazgatás alá vonták.

Iskoláink társadalmi irányítása gyorsan fejlődött. 1952-ben az iskolák nagy részének fenntartását a községek és járások vették át. Ez azt jelentette, hogy évi költségvetésük egy részével szabadon rendelkezhetek. Lassan megkezdődik az iskolák korszerű felszerelése. 1955. március 9-én a Szövetségi Képviselőház megszavazta az iskolaigazgatás általános törvényét, amelynek értelmében az iskola közvetlen igazgató szerve a két évre megválasztott, 7–19 tagot számláló iskolabizottság. Az iskolabizottság összetételét a népbizottság határozta meg, és helyet kaptak benne az iskolaigazgatón kívül a tantestület képviselői, a népbizottság által kinevezett egyének, az iskola térségében működő választó testületek küldöttei, a közép- és szakiskolákban a tanulók képviselői. Ezek az iskolabizottságok gyorsan megtalálták helyüket az iskolai élet irányításában. Kihasználva a kommunális rendszer által kibővített és biztosított hatáskört, az iskolabizottságok voltak kezdeményezői az iskolabővítéseknek, a férőhely kérdése megoldásának. Nagy gondot fordítottak az iskolareform követelményeinek kielégítésére, főleg a korszerű taneszközök beszerzésére, az iskolaműhelyek felállítására, ideiglenes tornatermek biztosítására stb. Segítséget nyújtottak az igazgatóknak a nevelés korszerűbb megszervezésében, a szakkörök, a pionírszervezet, a diákszervezetek munkájának fejlesztésében. Egyszóval az iskolák kezdtek közelebb kerülni a mindennapi élethez, közvetlenebb kapcsolatot teremtettek környezetükkel.

Önigazgatásunk állandó tökéletesedése magasabb fokra emelte az iskola társadalmi irányítását. Ezt az 1965-ben meghozott általános iskolai törvény szabályozta. Ennek 8. pontja

kimondja, hogy az általános iskola nyolc osztályból áll (I–VIII.). Az iskola közvetlen irányításával a munkaközösség tagjai az iskolatanácsot, a tantestületet és az igazgatót bízták meg. Az iskolatanács tagjait az iskola statútuma szerint a munkaközösség soraiból, az iskola területén élő választók közül, a községi képviselőtestület, az érdekelt munkaszervezetek, társadalmi szervezetek és egyesületek tagjaiból választják.

Az iskolatanácsok aktivitása az iskolák bővítésében, korszerű berendezésében tartományszerte fokozódik. Sok helyen a régi, idejétmúlt iskolaépületek helyett az iskolareform normatíváit és a modern pedagógiai igényeket kielégítő iskolákat építenek.

A tartományunknál valamivel nagyobb egykori Dunai bán-ságtól ránk maradt 2026 elemi iskolai épület jó része még a múlt században épült. A kevés több tantermes városi iskolán kívül legtöbb volt az egy- vagy kéttantermes falusi iskola. Kisebb helyeken nagyon ritkán építettek több tantermes iskolát. A örökölt iskolaépületek közül legtöbbet még csak átalakítani sem lehetett, tehát újat kellett építeni, hogy megfeleljen korunk követelményeinek. Néphatóságaink a társadalommal karöltve kezdték meg a korszerű iskolaépületek építését. 1971-ig 368358 m²-rel növelték az iskolaterületet az örökölt 324512 m²-rel szemben. Ezzel elértük, hogy 1971-ben a tartomány 44 községének 451 településén 593 iskola működött 5221 tanteremmel. Átlagban minden iskola hét tanteremmel rendelkezett, de ez nem jelenti azt, hogy minden iskolaépület már soktantermes.

Összegezve az 1971-ig elért eredményeket az iskolaépítés területén megállapíthatjuk, hogy az 593 iskolában 232 182 tanuló tanul; 327 iskolában 887 különféle szaktanterem van, 295 rendelkezik tornateremmel, 255-ben az iskolai könyvtárnak külön helyiségei vannak, 592-ben működik iskolakonyha, 203-ban

van vízvezeték és 82-ben központi fűtés. (Az iskolaműhelyeket a szaktantermekkel együtt mutattuk ki.) A férőhelyet csak kétharmad részben oldottuk meg, s ez azt jelenti, hogy egy tanulóra átlagosan 1,23 m² terület jut az elfogadott 1,80 m² helyett.

Tantervek

A tanügyi hatóságok előírásai alapján a szervezett oktató- és nevelő munka az 1945/46-os tanévben kezdődött. 1945. szeptember 29-én a szövetségi Közoktatásügyi Minisztérium meghozta a négyosztályos elemi iskolák kerettantervét. Ennek alapján dolgozták ki a köztársaságok és a tartományok saját tanterveiket.

A tanterv a tantárgytanítást írta elő valamennyi osztályban. A beszéd-, és értelemgyakorlatot az anyanyelvhez csatolta, a szépírás pedig új tantárgyként jelentkezett. A hittan nem tartozott az előírt tantárgyak közé. Az anyanyelvtanítást az I–VII. osztályban heti 33 órában írta elő. Nagy óraszámot irányozott elő az óraterv számtanból, az 1934-ben kiadott tantervhez viszonyítva öt órával többet a nyolc osztályban. A természetismeret óraszámát heti hét órában állapította meg, ez viszont csak egy órával több az említett tanterv heti óráinál.

Ezt az ideiglenesnek bizonyult kerettantervet többször kiegészítették, végül 1948 januárjában új kerettantervet hoztak. Közben 1946-ban meghozták a kötelező hétéves iskolákra vonatkozó törvényt, de a gimnáziumok és hétosztályos iskolák tanterve csak a 1947/8-as tanév kezdetére készült el. Újabb átdolgozás után „Tanterv a hétéves iskolák felső osztályai és az

alsó fokú gimnáziumok részére” címmel 1948. augusztus 18-án véglegesítették.

A hétéves iskolák 1948-ban véglegesített tanterve a következő óratervet írta elő a felső magyar tagozatok számára:

Tantárgy	O s z t á l y			Összesen
	V. (I.)	VI. (II.)	VII. (III.)	
Szerbhorvát nyelv	3	3	3	9
Magyar nyelv	5	5	5	15
Orosz nyelv	3	3	3	9
Földrajz	3	3	2	8
Történelem	2	2	2	6
Matematika	4	4	4	12
Biológia	3	2	2	7
Fizika	–	2	3	5
Vegytan	–	–	3	3
Testnevelés	2	2	2	6
Ének	2	2	–	4
Rajz	2	2	2	6
	29	30	31	90

Ezeket a tanterveket állandóan kellett javítgatni, kiegészíteni, s nem voltak mentesek a didaktikai materializmustól. Alaposan megterhelték a tanulókat, és ha ehhez hozzáadjuk a tankönyvhiányt, akkor a heti 30 óra nehéz próbára tette a diákokat. Mégis azt kell megállapítanunk, hogy ezek a tantervek alapozták meg – a világiasság és tudományosság elveinek szigorú betartásával – a tananyag megválasztásával az iskola új szellemét. A tananyagot a tudományos materialista világnézet szellemében dolgozták föl. A természettudományok anyagát az evolúció elmélete alapján rendezték, a társadalomtudomá-

nyokban pedig a történelmi materializmus szemléletét követték.

A nyolcosztályos iskola megnyitását új tanterv előzte meg. Külön tanterv készült a nyolcosztályos iskola V. és a gimnázium I. osztálya számára, és bizonyos változtatásokat eszközöltek – pótlásokkal együtt – a gimnázium II. osztályától a VIII. osztályig előírt tantervekben is. Az 1951/52-es tanévben a nyolcosztályos iskolában a VIII. osztály nem nyílt meg, tehát a tantervből kimaradt ennek az osztálynak a tananyaga.

Ezekben az években a tantervek gyorsan követték egymást, de ez nem jelenti azt, hogy meg is változtak. Itt csupán kiigazításokról van szó, mivel még nem alakult ki az egységes általános iskola.

Időközben két tanterv jelent meg: az egyik a nyolcosztályos iskola V., VI. és VII., valamint a gimnázium I., II. és III. osztálya számára az 1951-es tanévre; a másik a nyolcosztályos iskola VI., VII. és VIII., valamint a gimnázium I., II., III. és IV. osztálya számára az 1952/53-as tanévre.

A Szerb Népköztársaság Oktatásügyi Tanácsa 1957. január 19-én tárgyalt a kötelező iskoláztatás problémáiról, és határozatot hozott az általános iskolák munkafeltételeinek megjavításáról az iskolareform szellemében. 1957. augusztus 8-án jelent meg az erre vonatkozó előírás „Utasítás a nyolcosztályos iskola tananyagának tömörítésére” címmel. Az Utasítás megindoklásában hangsúlyozták, hogy a tanterv átalakítása átmeneti jellegű, minden lényeges változtatás nélkül. Célja a tehermentesítés és bizonyos fokú irányítás a nyolcosztályos iskola elé kitűzött feladatok megvalósításában. Ennek az intézkedésnek a jelentősége abban rejlik, hogy jobban tekintetbe veszi a tanulók pszichofizikai fejlettségét, hangsúlyozva befogadó képességüket, és nem ad utasítást, hogy mennyit kell elsajátítaniuk, hanem a pszichofizikai fejlettség adott fokán mennyit tudnak befogadni.

Ebben a szellemben dolgozta ki és hozta meg a Szerb Népköztársaság Oktatásügyi Tanácsa 1959. július 8-án az általános iskola tantervét.

Az egységes általános iskola megszervezését és első tantervének kidolgozását néhány éves munka előzte meg. A kötelező iskoláztatás megvitatott és kikristályosodott álláspontjainak összegezése alapján határozta meg az általános iskola jellegét, feladatát és helyét iskolarendszerünkben. Mindehhez alapul szolgált gazdasági és társadalmi valóságunk, valamint szocialista közösségünk céljai és feladatai.

Az iskolákról szóló általános törvény értelmében az általános iskola kötelező minden 7–15 éves alkalmas gyermek számára. A tanköteleseknek a kötelező általános iskola biztosítja a korszerű oktatás és nevelés alapjait. Egységessége a közös célokban, feladatokban és az alapvető pedagógiai tartalmakban rejlik. Az általános iskola nevelési célját az iskolákról szóló törvény 3. pontja határozza meg: „A nevelésnek oda kell hatni, hogy az ifjú nemzedékeket előkészítse arra, hogy a tudomány és technika korszerű vívmányain alapuló munkájukkal hozzájáruljanak a termelőerők állandó fejlődéséhez, a szocialista társadalmi viszonyok erősödéséhez, az anyagi javak növekedéséhez, a társadalmi közösségnek mint egésznek kulturális felvirágoztatásához, személyi boldogulásához, valamint a dolgozó ember előrehaladásához.” Más szóval, az ifjúságot szocialista közösségünk sokoldalú polgárává kell alakítania. Éppen ezért nagy gondot kell fordítani az ifjúság testi, intellektuális, erkölcsi, esztétikai nevelésére és műszaki képzésére.

Ezeket az elveket juttatta kifejezésre az új tanterv, hangsúlyozva az előírt tananyag mellett a tanulók szakköri tevékenységének szükségességét.

Az 1959-ben kiadott tanterv óraterve

Oktatási és nevelési terület	O s z t á l y							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Anyanyelv	6	6	6	5	5	5	4	4
Természet- és társadalom- ismeret	2	2	4	–	–	–	–	–
Természetismeret	–	–	–	3	3	3	–	–
a) fizika	–	–	–	–	–	–	3	3
b) vegytan	–	–	–	–	–	–	2	2
c) biológia	–	–	–	–	–	–	2	2
Matematika	5	5	5	5	4	4	3	3
Műszaki ismeretek	–	–	–	2	2	2	2	2
Társadalomismeret	–	–	–	3	3	–	–	–
a) földrajz	–	–	–	–	–	2	2	2
b) történelem	–	–	–	–	–	2	2	2
c) a szocialista erkölcs alapjai	–	–	–	–	–	–	1	1
Idegen nyelv	–	–	–	–	3	3	3	3
Testnevelés és egészségtan	3	3	3	3	3	3	3	3
Képzőművészeti nevelés	2	2	2	2	2	1	1	1
Zenei nevelés	1	1	2	2	2	2	1	1
Háztartástan	–	–	–	–	–	1	1	1
Heti óraszám:	19	19	22	25	27	29	30	30

Ebben a tantervben sűrűsödtek össze mindazok a vélemények, határozatok, megállapítások, amelyeket a JSZNK általános képzettséget nyújtó reformbizottsága hatéves munkája alatt elfogadott és a tananyag tartalmában, újszerű csoportosításában alkalmazott. Ez a tanterv valójában azoknak a mély társadalmi változásoknak az igényeit igyekszik kifejezni, amelyek a kötelező nyolcéves általános iskola megszervezésének

új koncepcióját is meghatározták. A tanterv szerkezetét az általános társadalmi igények, illetve az általános iskola feladatai határozták meg a 7–15 éves gyermekek fejlettségének megfelelően. Az egységes tananyag kötelező elsajátításán kívül a tanterv külön hangsúlyozza a tanulók szakköri tevékenységének szükségességét, amely sajátos módon kapcsolódik az oktatáshoz, és bővíti az iskola nevelési és oktatási tevékenységét.

A korszerű iskolákban a tanítás szükségszerűen összekapcsolódik a társadalmi élettel, gyakorlattal és a termeléssel. Ennek megfelelően a tantervben a tananyagot úgy határozták meg, hogy bő lehetőséget nyújtson nemcsak az alapvető folyamatok és termelőeszközök, hanem a termelés változásainak a megismerésére is, mégpedig oly módon, hogy a tanulók maguk is közvetlenül részt vesznek a munkában.

A tantervben előírt tananyagot három részre lehet osztani: az elsőt képezik azok az oktatási-nevelési területek, amelyek külön jelentkeznek mind a nyolc osztályban, pl. az anyanyelv, matematika, testnevelés, egészségtan, képzőművészeti és zenei nevelés; a második csoportba tartoznak azok a területek, amelyek az iskoláztatás elején vagy folyamán jelentkeznek, de nem jutnak el a befejező osztályig, pl. a természet- és társadalomismeretek, háztartástan, természeti ismeretek; végül azok az ágak, amelyek az iskola befejező részében jelennek meg, pl. a biológia, fizika, vegytan, történelem, földrajz, idegen nyelv, műszaki oktatás és a szocialista erkölcs alapjai.

Új oktatási területek is helyet kaptak a tantervben. A IV. és V. osztályban bevezették külön-külön oktatási-nevelési területként a természeti és társadalomismeretet mint logikus folytatását az I–III. osztályban tanított természeti és társadalomismeretnek. A VI. osztálytól kezdve ez a terület ágazatokra oszlik, pl. földrajz, történelem a VI–VIII. osztályig, fizika,

vegytan a VII–VIII-ig. Új tantárgy a háztartástan a VII. és VIII. osztályban. Külön tantárgyként és külön erre a célra előírt munkaidővel vezette be a tanterv a szocialista erkölcs alapjai elnevezésű tantárgyat.

A nevelési és oktatási cél megvalósításában kaptak jelentős szerepet a tanulók szakköri foglalkozásai és a diákszervezetek.

Helyesen határozta meg a tanterv a rendszeres iskolai tanítás és a tanulók szakköri tevékenysége közötti összefüggést. A tanítás a megadott tanterv és tananyag rendszeres feldolgozásával a rendszeres tudást biztosítja a tanulóknak, de gátolja kezdeményezésüket, önállóságukat, vagyis nem teszi lehetővé az egyéni érdeklődés kielégítését, a sajátos hajlamok, képességek erőteljesebb kifejezésre jutását és továbbfejlesztését. Az iskolában a szervezett oktatáson kívüli munkaformákban erősebben kifejezésre jut a tanulók kezdeményezése, önállósága, vagyis kibővülnek a tudásszerzés formái, és sokoldalúbbá válik az iskola munkája a tanulók képzésében. Az oktatáson kívüli munka nemcsak kiegészíti, hanem a tanulók egyéni oktatásának megfelelően ki is bővíti a rendszeres tanításban feldolgozott tananyag némely részét.

Ezt a munkaformát, amelyre a tanterv a rendszeres tanítás heti óraszámán kívül legfeljebb négy órát engedélyez, jellemzi a munka tartalmának szabad megválasztása, a tanulók nagyobb önállósága a munkában és irányításában. Arra azonban nagyon kell vigyázni, hogy az oktatáson kívüli munka ne váljék a rendszeres tanítás kibővítésévé, hanem az iskola oktató-nevelő munkájának sajátos, külön oktatási és nevelési feladatokat megvalósító alakja legyen.

A szakkör legfőbb pedagógiai megindoklása és feladata a tanulók önállóságának és kezdeményezésének lehető legnagyobb fokú kifejlesztése, tehát a szakkörökben a diákönigazgatás teljes létjogosultságot nyer. A jövő szocialista polgára

az általános iskolában ismeri meg a további képzéséhez vagy éppen az önképzéshez a korszerű tudomány elemeit; itt teszi meg az első lépéseket társadalmunk önzagatási rendszerének megismerése felé.

Az iskolai munka új koncepciója szerint megváltozik az oktató munkája is. Részvétele a tanulók szakköri munkájának megszervezésében a nevelő munkának a részét képezi. A szakköri tevékenység megszervezésében az oktatóra hárul az a feladat, hogy megteremtse a feltételeket a tanuló irányító szerepének érvényre juttatásához, a tanulót elő kell készíteni és alkalmassá tennie a valódi és teljes önállóságra.

A szakköri foglalkozások sokféleségében még inkább ki-domborodik az az igazság, hogy a tanulók oktatása és nevelése nem csupán az iskola feladata, hanem az egész társadalomé. Lehetővé kell tenni a társadalmi erők hatását az oktatásra és nevelésre. Ezt a szakköri tevékenységekben kell elérni. A szakkörök munkájába be kell vonni a társadalmi szervezete-ket, kiemelkedő társadalmi munkásokat, szakembereket, akik sokban elősegíthetik a tanulók tudásának gyarapodását.

Foglalkozik a tanterv az iskola életében meglevő közösségi szellem ápolásával, fejlesztésével, javasolja az osztályközös-ségek megszervezését. Ezek kidolgozzák félévi vagy évi tervü-ket, amely felöleli az osztály életét szabályozó főbb kérdése-ket.

Az új egységes tantervet az 1960/61-es tanévben kezdték al-kalmazni. Ebben a tanévben kezdődött meg az iskolai munka átszervezése az új elvek szellemében.

A megreformált oktatás hároméves tapasztalatai arra mu-tattak rá, hogy az általános iskola új koncepciója társadalmi-lag is igazolást nyert, s utaltak a tanterv korrekciójára is. A Szerb Népköztársaság Oktatásügyi Tanácsa, figyelembe véve a gyakorló tanerők észrevételeit, 1962. június 17-én ha-

tározatot hozott a szükséges korrekciók elvégzésére. Lényeges változásokat ezek a korrekciók nem hoztak. Jelentősebb változásra csak a tananyag tárgyalásában és részben néhány tantárgy feladatának meghatározásában került sor azzal a céllal, hogy a tanítás oktatási és nevelési feladatait pontosabban határozzák meg, hogy erőteljesebben hangsúlyozzák minden tantárgy nevelési feladatát. Erre viszont azért volt szükség, mert az új tanterv kihagyta a szocialista erkölcs alapjait mint külön tantárgyat.

Bizonyos formában megváltozott az új óraterv is. Az 1962-ben meghozott tanterv óraterve:

Oktatási és nevelési terület	O s z t á l y							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Anyanyelv	6	6	6	6	6	5	4	4
Természet- és társadalom- ismeret	2	2	3	–	–	–	–	–
Természetismeret	–	–	–	2	2	3	–	–
a) fizika	–	–	–	–	–	–	3	3
b) vegytan	–	–	–	–	–	–	2	2
c) biológia	–	–	–	–	–	–	2	2
Matematika	6	6	6	6	5	5	4	4
Műszaki ismeretek	–	–	–	2	2	2	2	2
Társadalomismeret	–	–	–	2	2	–	–	–
a) földrajz	–	–	–	–	–	2	2	2
b) történelem	–	–	–	–	–	2	2	2
Idegen nyelv	–	–	–	–	3	3	3	3
Testnevelés és egészségtan	3	3	3	3	3	3	3	3
Képzőművészeti nevelés	2	2	2	2	2	1	1	1
Zenei nevelés	1	1	2	2	2	1	1	1
Háztartástan	–	–	–	–	–	1	1	1
Heti óraszám:	20	20	22	25	27	29	30	30

A Szerb Népköztársaság Oktatásügyi Tanácsának 1962. december 26-án hozott határozata értelmében a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban és tagozatokon a szerbhorvát nyelv tanítása az I. osztályban kezdődik. Az I. és a II. osztályban a szerbhorvát nyelv tanítása nem folyik külön órákon, hanem a természeti és társadalomismeret, képzőművészeti, zenei és testnevelés keretében heti 120 perccel. A tantárgyi tanítás a III. és IV. osztályban heti 3, az V–VIII. osztályokban heti 4 órával folyik. A szerbhorvát nyelv és történelem tanítása ezekben az iskolákban külön tanterv szerint történik.

A tantervek közül ez volt a leghosszabb életű. Tizenhárom évig dolgozott az általános iskola e tanterv szerint.

Tankönyvek

Hazánk felszabadulása utána a Tartományi Főbizottság Oktatásügyi Tanácsa szervezte meg a tankönyvkiadást.

1946-ban már 6 tankönyvet adtak ki a magyar tannyelvű iskolák számára. A kiadott tankönyvek közül az olvasókönyvet kell először megemlíteni, mivel a tanulók ezt használják legtöbbet, ezek foglalkoznak társadalmi életünk minden területével, s tükrözik legvilágosabban a tantervek szellemét.

Első olvasókönyveink terjedelme, szövegválogatása, illusztrációi stb. erősen magukon viselik az újszerű tankönyvszerkesztés kezdeti nehézségeinek nyomait, de minden fogyatékoságuk ellenére pozitív irányba hatottak. Helyet kaptak bennük a magyar irodalom haladó nagyjai mellett a jugoszláv és más nemzetek neves írói is.

Az első tankönyvek között készült el az elsőosztályosok ré-

szére összeállított ABC, amely a következő években három kiadást ért el. Közben újabb olvasó- és ábécéskönyvek vártak kiadásra.

A hétéves iskola felső tagozataiban az algimnázium megfelelő osztályainak megírt olvasókönyveket használták.

Az olvasókönyvek eredeti tankönyvként jelentek meg, míg a többi tankönyvet az általános iskola alsó négy osztálya számára a hetvenes évekig főleg szerbhorvát eredetiből fordították. Ez a helyzet a hétéves iskola felső tagozataiban használt olvasókönyvekkel is, míg a többi tantárgy tankönyveit sokáig oroszról fordították.

Tanítók és általános iskolai tanárok

A felszabadulás után a nagy tanítóhiányt a néphatóság a tanügyi szervekkel karöltve aránylag gyorsan pótolta. Először az elemi iskolák tanítóinak számát igyekeztek növelni, és arra törekedtek, hogy minél előbb elegendő tanítót képezzenek ki. Szabadkán 1945-ben megnyílt a szerbhorvát és magyar tannyelvű tanítóképző. A rendes tagozatok mellett ugyanabban az évben szerveztek egy négyhónapos tanfolyamot a régi ötosztályos tanítóképző negyedik osztályát elvégzett diákok részére. Tanítói tanfolyamokat is szerveztek, külön a középiskolát és külön a nem teljes középiskolát végzettek számára. 1946-ban Újvidéken megnyitották a tanítóképző magyar tannyelvű tagozatát, és itt is rendeztek tanítói tanfolyamokat. Három év alatt az elemi iskola tanítóinak száma annyira megnőtt, hogy minden osztályba jutott pedagógus.

Sokkal nehezebben oldódott meg a szakosított tantárgytaní-

tás kérdése az algimnáziumokban és a hétosztályos iskola felső tagozataiban, jóllehet az újvidéki Pedagógiai Főiskola már 1945-ben megnyílt. Az algimnáziumokban mutatkozott meg valójában a szakemberhiány, majd később az általános iskolák felső tagozatain. Csak a hatvanas években növekedett meg a pedagógusok száma annyira, hogy lassan fel tudták váltani az itt dolgozó tanítókat.

Az egységes általános iskola munkaszervezése, az oktatás-nevelés tartalmának minőségi változása, a sokrétű szakköri munka rendszerezése és nem utolsósorban a pedagógusok teljesítmény szerinti javadalmazása a hatvanas évek kezdetétől szakmai továbbfejlődésre, a magasabb fokú szakmai képzettség megszerzésére ösztönözte a pedagógusokat nemcsak a felső, hanem az alsó tagozatokon is. A pedagógusok közül sokan, mindennapi kötelező munkájuk mellett, folytatták tanulmányaikat a pedagógiai főiskolákon, egyetemeken, zenekadémiákon, és megszerezték a magasabb fokú szakképesítést.

A magasabb szakképzettség megszerzése szükséges lett az alsó tagozaton is. A pedagógiai akadémiák megszervezése 1974/75-ben már ezt a követelményt igyekezett kielégíteni. Helyesen fogta fel a tanítóóság az újabb pedagógiai eredmények elsajátításának szükségességét, és tömegesen jelentkeztek a pedagógiai akadémiákon a főiskolai képzettség megszerzésére.

Népművelés és küzdelem az írástudatlanság felszámolásáért

Az írástudatlanságnak mint a régi Jugoszlávia egyik súlyos örökségének a felszámolása már a háború alatt megkezdődött, s a felszabadulás után egyre nagyobb méreteket öltött. Kezdetől fogva politikai feladatnak tekintették az írástudatlanság elleni küzdelmet. 1945 júliusában a legfelső tanügyi hatóság kiadta az utasítást az írástudatlanság megszüntetésére. Ennek értelmében a járási tanügyi szervek terveket készítettek, és végrehajtásukra az iskolákat és a tömegszervezeteket kötelezték. A munka, melyben részt vettek a tanügyi munkásokon kívül a szakszervezetek, az ifjúsági szervezet, a nők szervezete, a népfront aktivistái, főleg a téli hónapokban folyt. Az írástudatlan, 14 éves kort el nem ért gyermekek részére elemi fokú tanfolyamokat szerveztek külön tantervvel.

Az ötéves terv bevezetése még inkább fellendítette a munkát. 1947 májusában meghozták a népművelési munka keret-tervét, amely szerint 45 éves korig minden írástudatlant megtanítanak írni és olvasni. Ezenkívül megszervezték az alsó fokú oktatást azoknak, akik nem végezhettek el az elemi iskola négy osztályát. A IV. osztály befejezése után vizsgáltak. Ezek a tanfolyamok az iskolákban, gyárakban, üzemekben működtek. A cél az volt, hogy a dolgozók elvégezzék legalább a négy osztályt. Gondoskodtak a dolgozók továbbképzéséről is, és középfokú általános tanfolyamokat szerveztek az általános műveltség megszerzésére. Ezeken a négyéves algimnáziumot két év alatt végezték el. Megszervezték 1947-ben az ún. munkás gimnáziumokat is, amelyeknek az volt a céljuk, hogy a legjobb munkások megszerezhessék a nyolcosztályos

gimnáziumnak megfelelő magasabb fokú végzettséget, és lehetővé tegyék számukra az egyetemi diploma megszerzését.

Az írástudatlanság felszámolása továbbra is alapvető feladat maradt. Ezenkívül megindultak az általános műveltséget, egészségügyi, háztartási és kereskedelmi ismeretek megszerzését nyújtó tanfolyamok, mesterképző iskolák, háztartási és gazdasági iskolák, munkástechnikumok. Könyvtárak, olvasókörök, művelődési otthonok nyíltak. Megkezdődött 1956-ban a falusi ifjúság művelését szolgáló kétéves iskoláztatás (14–18 éves korig). Ennek feladata nemcsak az írástudatlanság leküzdése és az általános műveltség elsajátítása, hanem az agrotechnikai ismeretek terjesztése, a kommunák életének és problémáinak megismerése.

Ennek a sokrétű népművelési munkának a központjai falun és városban a népegyetemek és az 1954-ben megszervezett munkásegyetemek, amelyek különféle tanfolyamok, előadás-sorozatok és egyéb ismeretterjesztő rendezvények megszervezésével rendszerint telt házat vonzottak. A népegyetemek, munkásegyetemek ma már csak a felnőttek továbbképzésével foglalkoznak.

A magyar nyelvű középfokú oktatás

Néphatóságaink a felszabadulás után a népiskolák megszervezését és a tanítóhiány pótlását tartották elsődleges feladatuknak, de a középiskolák rendezése sem kerülte el figyelmüket.

A gimnáziumokat és más középfokú iskolákat visszaállították mindenütt, ahol régebben fennálltak, és az újjáépítés éve-

iben a már említett oktatási elveket kezdték a tanításban megvalósítani. A polgári iskolák algimnáziumokká való átalakulása egy időre megnövelte az algimnáziumok számát. A nyolcosztályos iskolák bevezetésével ezek fokozatosan beépültek az új rendszerű és tartalmában megváltozott általános iskola-rendszerbe. A nyolcosztályos kötelező iskola megváltoztatta 1951/52-ben a gimnázium addigi szerkezetét, mivel alsó tagozatai az újonnan megszervezett kötelező népiskolába olvadtak. A főgimnáziumok megszűntek, és csak négy felső osztályuk működött tovább gimnáziumként.

Az első tantervet a gimnáziumok számára az illetékes szövetségi szerv hozta meg 1945-ben kerettantervként, majd a köztársaságok és tartományok dolgozták ki részleteiben. Többször megváltoztak a tantervek, abban azonban valamilyen megegyezett, hogy a gimnáziumnak új tartalmat adtak, és új szellemet honosítottak meg benne.

Az 1948. július 18-án meghozott újabb kerettanterv bevezette a kisérettségi vizsgát a kötelező hétosztályos iskola befejezése után. Ezt csak a nyolcosztályos iskola beindításával szüntették meg.

A gimnázium, mint egyetlen általános műveltséget nyújtó középiskola, sokat foglalkoztatta a tanügyi és politikai szerveket. Munkájával foglalkozott a JKP KB III. plénuma is. Oktató-nevelő munkájával kapcsolatban kimerítő elemzést végzett az 1953-ban megkezdődött iskolareform szövetségi bizottsága. 1954-ben határozatilag kimondták a gimnázium megreformálásának szükségességét. Megerősítette ezeket a határozatokat a JKP KB 1956. március 13-án és 14-én megtartott ülése, amely megalapozta az iskolákban addig elért eredmények felett, de rávilágított az ifjúság oktatásában és nevelésében fennálló megoldatlan kérdésekre.

Az ezt követő munka a gimnázium megreformálásában arra

irányult, hogy ez az oktatási intézmény ne maradjon egyedüli előkészítője az egyetemi továbbképzésnek. A többi szakiskola átalakításával arra törekszenek, hogy azoknak is biztosítsák az oktatás legfelső foka megszerzésének lehetőségét, akik nem gimnáziumot végeznek. A gimnázium munkáját tehát úgy kell megszervezni, hogy az értelmiségi és fizikai munkára való nevelés összefoglalása váljék az addiginál nagyobb mértékben a fizikai, esztétikai és erkölcsi nevelés feladatává.

Az iskolareform alakította ki a gimnázium új arcát, új helyét és szerepét iskolarendszerünkben, a szakirányú oktatás bevezetése azonban teljesen megszüntette.

Tankönyvekben a felszabadulás után a gimnázium sem bővelkedett. A meglévők legnagyobb részét is fordították, főleg oroszról. Csak az ötvenes években jelennek meg nagyobb számban hazai szerzők könyvei.

Nagy gondot okozott a tanárhiány, különösen a felső tagozatokon, ahol évekig szakképzetlen pedagógusok is tanítottak. Bölcsészettel végzett középiskolai tanárok nagyobb számban csak az ötvenes évek derekán kerülnek a gimnáziumokba. Sokat jelentett a magyar szakos tanárok pótlásában az újvidéki Pedagógiai Főiskola már 1945-ben megnyílt tanszéke, majd az Újvidéki Egyetem megnyitásával a magyar tanszék megszervezése, valamint a gimnáziumi érettségivel rendelkező ifjúság nagyobb arányú érdeklődése a tanári pálya iránt.

A középiskolák tanulói számának növelését a néphatóságok anyagi támogatással, ösztöndíjjal, diákotthonok megszervezésével ösztönözték. Hamar elérték azt, hogy ezekben az iskolákban sokkal többen tanultak, mint eddig bármelyik társadalmi rendszerben. A középiskolások életének megszervezését, az ifjúság eszmei-politikai fejlődését az ifjúsági szervezet, a haladó gondolkodású tanárok és nem utolsósorban az egymást követő országos jellegű ifjúsági építőtáborok: vasútépí-

tés, útépités, mezőgazdasági munkák és sok más közös akció irányította a tananyagon kívül. Sokban hozzájárult ez a sokrétű iskolán kívüli munka az ifjúság világnézetének kialakításához.

Vajdaságban a középfokú oktatás már a II. világháború előtt számos iskolában folyt. A felszabadulás után számuk annyira megnőtt, hogy a különféle típusú középiskolák alapjában véve kielégítik a tartomány társadalmi, kulturális és gazdasági fejlődésének igényeit. Ezeknek az iskoláknak a gyors fejlődése megkönnyíti az ifjúság pályaválasztását, de újabb feladatok elé állítja a tartomány társadalmát.

A jól szervezett általános iskola felöleli az összes tankötelest. A megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyok között a kötelező iskoláztatást befejező fiatalok 90%-a továbbtanul. Meg kell tehát oldani a középiskolai férőhely kérdését. Sok helyen új iskolát nyitottak, korszerű iskolaépületeket építettek, és modern, az állandóan fejlődő termelési viszonyokat kielégítő felszereléssel látták el őket. 1945 óta a középiskolai férőhelyek száma több mint 50%-kal gyarapodott. Mindez nagy anyagi megterhelést jelent társadalmunk számára, de ez a befektetés a legjobban kamatozó tőke, mert az ifjúságnak az élethivatásra való jó felkészítésével ez kamatostul megtérül.

Vajdaságban az iskolareform következményeként a gimnáziummal egyenrangúsított szakiskolákkal a középiskolák száma 1971-ig 128-ra emelkedett. A tartomány 33 községében működnek középiskolák.

A hetvenes évek közepén a középiskolákat a szakirányú oktatás elveinek megfelelően újból átszervezték.

A szakiskolák

Örökölt ipari és egyéb szakiskoláink a háború után távolról sem elégítették ki a való szükségletet. Az alsó fokú ipariskolák – inasiskolák – szegényes tartalmukkal nem feleltek meg a megváltozott és erősen korszerűsödő ipari termelés követelményeinek, de kevés is volt belőlük.

Már az ötéves terv bevezetésével érezhető volt a hiányos tudás, nem kevésbé a szakemberhiány. Ugyanakkor nagy volt a hiány középfokú szakiskolát végzett káderekben. Megkezdődött a tanulók tervszerű irányítása a szakiskolák felé, pályaválasztási tanácsadók alakultak, ösztöndíjat kaptak a szakiskolákba jelentkezők, iparitanuló-otthonok nyíltak, a nagyobb üzemekben ipari szakiskolák létesültek. Vagyis megnövekedett az alsó fokú szakiskolák száma, különösen a mezőgazdasági, kereskedelmi és vendéglátóipari iskoláké.

Valamivel jobb a helyzet a középfokú szakiskolákban, bár kevés volt belőlük. A gimnázium iránti tiszteletből a szülők szívesebben íratják gyermekeiket ebbe az iskolába. Gimnáziumi érettségivel különben is az egyetem bármely tanzékén folytathatták tanulmányaikat a diákok. A gimnázium tekintélye azonban a termelésben való kedvezőbb elhelyezkedés folytán csökkent, és egyre jobban növekedett a tanulók száma a szakiskolákban. Elősegítette ezt a szakiskolákba való tervszerű beiratkozás is. A meglévő szakiskolákon kívül újabbak nyíltak pl. ipari, bányászati, építészeti, vegyipari, mezőgazdasági, erdészeti, vasúti, postai, közgazdasági, vendéglátóipari-turisztikai, egészségügyi, testnevelési középiskolák. A szűkebb szakosításban 54 típusú középfokú szakiskola működött az 1951/2-es tanévben. Ezek közül az iskolák közül

kevés tartozott a közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe. Többségüket a minisztériumok vagy szerveik irányították.

1948/9-ben kezdték meg működésüket a munkástechnikumok, rendszerint az üzemek keretében, azzal a céllal, hogy az ifjúság szakmailag továbbfejlődjön. A gazdasági vezetők és alkalmazottak részére esti technikumokat nyitottak. A technikumok befejezése lehetővé tette hallgatóinak az egyetemre való beiratkozást.

Az 1949/50-es tanévig a középfokú szakiskolák háromévesek voltak. Ettől kezdve négy évre emelték fel az oktatás tartamát.

A szakiskolák helyzetét az iskolareform kezdte rendezni. 1956-ban a szakiskolák megreformálásának albizottsága a májusban megtartott háromnapos tanácskozáson javasolta, hogy a szakiskolák rendszerét ki kell bővíteni, és külön gondot kell fordítani a szakmunkásképző iskolákra, amelyeknek alapfeladata a gyakorlati oktatás, ahogyan az az üzemi iskolákban folyik. Ezeket az iskolákat négyéves tartammal középiskolai rangra kell emelni, és hallgatóik számára biztosítani kell az egyetemen való továbbképzést. Ez a javaslat vált a szakiskolák új rendszerének alapjává. A négyéves szakiskolák beolvadtak a középiskolák rendszerébe, egyenrangúakká váltak a gimnáziummal, és ahhoz hasonlóan a nyolcosztályos iskolákra épültek, vagyis a kialakuló egységes iskolarendszer részévé váltak.

Önigazgatású társadalmunk továbbfejlődése az oktatás és nevelés terén is újabb változásokat hozott.

„A JKSZ 1974 májusában megtartott tizedik kongresszusán meghatározták az oktatás és nevelés szocialista átalakításának legfőbb irányait és a vele kapcsolatos álláspontokat . . . Ezek a következők: az oktatást és nevelést a társult munka egységes rendszerének alkotórészeként kell fejleszteni; alap-

vető a szociális és nemzeti egyenlőség, az együvé tartozás, a demokratizmus; az oktatás állandó és hathatós kell legyen; az oktatási rendszer teljes, rugalmasságát és alkalmazkodó képességét a társult munka szükségletei határozzák meg” (M. Nikolić: Az oktatás Vajdaságban, Misao, Novi Sad, 1979, 72. old.). Ezeknek, a JKSZ 1978 júniusában megtartott tizenegyedik kongresszusa által is megerősített alapelveknek az alapján folyik az oktatás és nevelés fejlesztése és átalakulása Vajdaságban.

A vajdasági oktatás és nevelés rendszerének átszervezése a Vajdaság SZAT Képviselőházának a szakirányú oktatás és nevelés alapjairól és irányairól 1975-ben kiadott határozatai és az oktatásról és nevelésről szóló, 1977-ben meghozott törvény szerint halad.

A különféle középiskolákban 11 községben folyt Vajdaságban magyar tannyelvű oktatás. Szabadkán például építészeti, vegyészeti, közgazdasági, egészségügyi szakközépiskola, zeneiskola, szakmunkásképző, felnőttképző működött. Újvidéken többek között a kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskolában volt magyar tannyelvű tagozat.

A tanítóképzés

Vajdaságban a háború után az elemi iskolák megszervezésekor tűnt ki, hogy milyen kevés a magyar tanító. A megmaradt aktív tanítók többsége még az egykori monarchiában szerezte meg oklevelét, tehát az idősebb korosztályhoz tartozott. Sokan a nyugdíjkorhatárhoz közeledtek. A jugoszláv tanítóképzőt végzett fiatalok száma a háború alatt szintén megapadt.

A hiányt igyekezett az új jugoszláv társadalom véglegesen megoldani azzal a két magyar tannyelvű tanítóképzővel, amelyek közül a szabadkai 1945-ben, az újvidéki 1946-ban nyitották meg.

Az újvidéki tanítóképző csak addig működött, míg a tanítók száma a magyar tannyelvű elemi iskolákban annyira emelkedett, hogy a további szükségletet a szabadkai tanítóképző egyedül is képes volt kielégíteni, ezért az újvidéki 1952-ben megszűnt.

Szabadkán a magyar és a szerbhorvát nyelvű tanítóképzőt közös igazgatósággal nyitották meg. 1948-ban szétválasztották őket, és mindkettőt önállósították.

A tanítóképzők négy évre szabott tanulmányi idejükkel alkalmazkodva a társadalmi és gazdasági fejlődés igényeihez, maguk is továbbfejlődtek. 1954-ben az iskolareform országos bizottságának javaslatára a tanítóképzőkben öt évre emelték a szorgalmi időt. Húsz év múlva, 1974-ben a tanítóképzőket főiskolai rangú pedagógiai akadémiákká szervezték át.

Az újjáépítés időszakában a tanítóképzők célja a tanítóhiány megszüntetése volt. Az oktatást a népi forradalom alatt lefektetett alapelvek szellemében pedig úgy kellett megszervezniük, hogy minőségileg is eleget tegyen a követelményeknek.

A két magyar tannyelvű tanítóképző teljesítette feladatát. Néhány év alatt, ha nem is szűnt meg a tanítóhiány, az osztatlan magyar tannyelvű iskolák száma falun, városban érezhetően csökkent. Nem maradtak tanító nélkül a tanyai iskolák sem, de itt még évek kellettek az osztatlan iskola felszámolásához. A végcél az volt, hogy a hét- és nyolcosztályos kötelező oktatás bevezetésével az osztatlan népiskola eltűnjön. Az egységes általános iskola létrehozásával a szétszórt tanyai iskolákat felszámolják, és a tanyaközpontokban vagy a közeli falvakban jobb

körülmények között működő általános iskolákban összpontosítják a tanulókat.

Nehéz feladatot vállalt magára a szabadkai tanítóképző. Munkáját elemezve, eredményeit felmérve azt kell megállapítanunk, hogy feladatának magaslatán állt. Szolgáljon bizonyítékul az, hogy a társadalom segítségével több mint kétezer, főleg magyar nemzetiségű jól képzett tanítót adott a közösségnek. Hosszú éveken át az egyetlen iskola volt, amely körül a falusi ifjúság legnagyobb számban tömörült. A 450-es, sőt 500-as tanulólétszám ebben az iskolában nem ritkaság, s ez a régi tanítóképzőkkel nem történt meg.

Az egykori ötéves tanítóképző munkáját főiskolai rangon folytatja a szabadkai Pedagógiai Akadémia.

Magyar nyelvű oktatás a főiskolákon és egyetemeken

Vajdasági ifjak már a középkorban látogatták a külföldi egyetemeket. Felkeresték az olaszországi, németországi egyetemeket, de tanultak Prágában és Krakkóban is.

Később a belföldi egyetemeket és főiskolákat látogatták, s külföldre már kevesebben mentek.

Vajdaságban először az SZHSZ Királyság kormánya szervezte meg a felső fokú oktatást. A belgrádi egyetem jogi kara egy tagozatát 1920-ban Szabadkára helyezte ki. 1941-ig végezte a szabadkai jogi fakultás alapvető feladatát – a jogászképzést –, és teljesítette politikai küldetését.

A jugoszláv egyetemeken és főiskolákon a két világháború között csak államnyelven folyt a tanítás. 1926-ig a jugoszláv állam megengedte a kisebbségi magyar fiatalok továbbtanulá-

sát a magyarországi egyetemeken, de ekkor megszüntette. Ezután a jugoszláviai magyar fiatalok egyetemi diplomát a hazai egyetemeken szerezhettek.

Vajdaság felső fokú oktatásának és a tudományok legmagasabb szintű művelésének a megszervezését és fejlesztését a II. világháború után megváltozott viszonyok már nemcsak igényelték, hanem határozottan megkövetelték. Rákényszerítették a tartomány társadalmát is a technika és a tudomány eredményeinek alkalmazására, hogy lépést tudjon tartani az általános fejlődéssel.

A tartomány felső fokú tanintézményei közül a pedagógiai főiskolát szervezik meg elsőnek a szaktanárhiány minél gyorsabb orvoslása céljából. Újvidéken 1945-ben nyílt meg az egyéves pedagógiai főiskola. Magyar tanszékén nyertek kiképzést az első anyanyelvszakos tanárok, akik főleg a magyar nyelvű középiskolákban helyezkedtek el, később pedig a kötelező általános iskolákban. Az újabb pedagógiai főiskolák Zrenjaninban és Szabadkán már mint kétéves főiskolák kezdtek működni, közben az újvidéki is kétévéssé fejlődött.

A zrenjanini főiskola 1967-ben Szabadkán a Munkásegylettel együttműködve kihelyezett tagozatot létesített, amelynek tanszékei a matematikát, fizikát, vegytant, biológiát és testnevelést magyar nyelven tanították. Ezt a munkát az alig egy évvel később megnyitott szabadkai pedagógiai főiskola vette át, s a magyar nyelvű hallgatók számára megnyitotta a szerbhorvát környezetnyelvi tanszéket, és tanulhatták a magyar nyelvet is. Ezenkívül magyarul folyt a tanítás a matematika, fizika-vegytan tanszéken mindaddig, amíg a pedagógiai főiskolák bele nem olvadtak az Újvidéki Egyetembe. Főiskolai szinten anyanyelven képezik ki a szabadkai Pedagógiai Akadémián az általános iskola alsó tagozataira kerülő ta-

nítókat, az újvidéki Pedagógiai Akadémián pedig a magyar nyelvű óvodák óvónőit.

A jugoszláviai egyetemek közül az újvidéki szervezte meg a magyar nyelvű oktatást. Kezdte ezt a magyar nyelv és irodalom tanszékével, majd annak átszervezése után az oktatási munkát kibővítette a tudományos kutatással, és ma a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete néven folytatja munkáját. Az oktatást az intézet tanári, fordítói, könyvtárosi és kulturológiai szakon valósítja meg. Az egyetem többi karán, ahol a magyar nyelvű hallgatók száma ezt megengedi, mint a jogi és a szabadkai közgazdasági karon, szintén tanítanak magyarul.

Egyébként alig van hazai főiskola és egyetem, ahol néhány magyar diák ne tanulna. Jellemző a magyar ifjúságra, hogy a felszabadulás után minden nyelvi gátlás nélkül nagy számban kereste fel a felső fokú oktatási intézményeket szerte az országban. Továbbtanulásukhoz maga a társadalom is sokban hozzájárult ösztöndíjaival, különféle kedvezményeivel, másrészt pedig alapjában változott meg a szülők viszonyulása gyermekeik iskoláztatásához. Mind több szülő taníttatja gyermekét, és a középiskolát végzett fiatalok jó része a főiskolákon és egyetemeken folytatja tanulmányait.

A kölcsönösség elve alapján létrejött jugoszláv–magyar kulturális egyezmény alapján számos vajdasági fiatal tanul a magyarországi egyetemeken is.

Örvendetes jelenség a magyar fiatal értelmiségnek a tudományos fokozatok iránti érdeklődése.